

Nr 196.

Af herr **Wallin**, om skrifvelse till *Kungl. Majt* angående
obligatorisk bostadsinspektion.

Under föregående riksdag väcktes af mig, med instämmande af 13 af kammarens ledamöter i Andra kammaren, en motion nr 261, afseende att införa obligatorisk bostadsinspektion för hela riket. Andra kammarens andra tillfälliga utskott, som behandlade motionen, fann också syftet med densamma i hög grad behjärtansvärdt. Att utskottet det oakadt afstyrkte densamma berodde därpå, att motionen var så sent inlämnad, så utskottet ej ansåg sig kunna medhinna den förberedande utredning, utskottet ansåg frågan vara värd. Utskottet förmenade därför, att det af motionärerna företrädde syftet torde vinna mest på att med den vidtomfattande frågans behandling finge anstå till nästkommande riksdag, då motionen, därest den väcktes i början af riksdagen, kunde underkastas en omsorgsfull utskottsbehandling.

Då jag sålunda tager utskottets uppmaning ad notam, sker detta så mycket hellre, som jag sedan förliden riksdag vunnit det värdefulla stödet af ett sympatiuttalande från de åtminstone rörande landsbygdens bostadsförhållanden mest sakkunnige, nämligen provinsialläkarne i riket, hvilka på min hemställan om ett utlåtande behandlat min motion vid Svenska Provinsialläkareföreningens årsmöte i Stockholm den 3 och 4 september 1909, hvartill jag senare skall återkomma.

Dessförinnan anser jag mig böra anföra några af de allmänna synpunkter på frågan, hvilka ligga till grund för min motion. Jag erinrar då i hufvudsak hvad jag redan i min förutnämnda motion förlidet år anförde:

»I ett land som vårt med sitt bistra klimat, som i så hög grad för-
Bih. till Riksd. Prot. 1910. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 79 Häft. (Nr 196.) 1

svårar vistelsen ute i fria luften, i synnerhet för barnen under den kalla årstiden, måste det gifvetvis läggas stor vikt därpå, att bostäderna äro af den beskaffenhet, att de verkligen motsvara begreppet bostäder. Kan ej detta åstadkommas, riskerar man, att det uppväxande släktet blir fysiskt undermåligt, och alla dessa filantropiska inrättningar, såsom skollofskolonier m. m., bli endast som droppar i ett haf af mänskligt elände. Äfven för de äldre familjeförsörjare har bostädernas beskaffenhet mycket stor betydelse, ty det borde väl stå klart för enhver, att, om arbetaren, när han kommer trött hem från sitt dagliga slit för att finna hvila och förströelse, finner hemmet kallt, osundt och otrefligt, han icke kan erhålla den lust till intellektuell förkofran och den sinnets jämvikt, som är nödvändig för ett samhällsnyttigt och gagnande arbete. Ett dåligt hem drifver honom ofta till att utomhus söka på ett onyttigt sätt tillbringa sin tid, och att han då lättare hemfaller åt begäret efter skadliga stimulerande njutningsmedel torde nog vara ett så välbekant förhållande, att det knappast här behöfver upprepas.

Den hastiga folkökningen, som synnerligast kännetecknat de större städerna, samt vår bristande lagstiftning mot tomtjobberiet ha båda gemensamt bidragit till att på ett oroväckande sätt stegra hyresprisen, en stegring, som gjort det hart när omöjligt för den fattigare befolkningen att kunna erhålla bostäder af tillfredsställande beskaffenhet till rimligt pris. Följden däraf har blifvit, att en hel del »kyffen», ehuru minst af allt lämpade för detta ändamål, likväl accepterats till bostäder för i synnerhet de fattigaste, de med stor barnskara begåfvade familjerna.

Men då städerna helt naturligt ej äga obegränsad tillgång på ens dylika slags »bostäder», drifver nöden de fattiga att utom städernas hank och stör, där praktiskt taget ej någon som helst kontroll öfver bostädernas beskaffenhet finnes, söka tak öfver hufvudet.

Här måste ofta de beklagansvärda människorna åtnöja sig med bostäder, som ur ren hälsovårdssynpunkt te sig i högsta grad otillfredsställande. Fattigvårdsmyndigheterna och andra, som genom sin verksamhet kommit att på närmare håll skåda dessa nödens boningar, kunna också gifva härresande skildringar af den parodi på mänskligt lif, som föres i dessa hem, hvilka ofta nog med litet god vilja och ej alltför stor ekonomisk uppoffring från ägarnes sida kunde göras betydligt mer ändamålsenliga.

Om nu sådana missförhållanden som de här nämnda vore begränsade till storstäderna och närmaste omgifningen däromkring, kunde man möjligen tänka sig, att de kommunala myndigheterna därstädes, med sina rela-

tivt större resurser, ägde möjlighet att själfva råda bot emot desamma, men tyvärr äro de fattiges bostadsförhållanden nära nog likartade öfver hela landet, fast måhända ej alltid af enahanda orsaker. Ofta nog är det större industrisamhällen, där bolagen eller enskilda arbetsgifvare »sörjt» för bostäder åt arbetarne på ett sätt, som icke vittnar om alltför stort socialt samvete, men äfven *landtarbetarebefolkningens* bostäder äro ofta af den beskaffenhet, att samhället af ren själfbevaringsdrift borde anses skyldigt att vidtaga åtgärder för skyddande af sina i ekonomiskt afseende svagaste medlemmar.

Beträffande landtarbetarne synes *trångboddheten* vara det mest kännetecknande för deras bostadsförhållanden, ett förhållande, som borde, synes det mig, icke möta öfverstigliga hinder för vederbörande att afhjälpa, om man tager i betraktande såväl jordens som byggnadsmaterialens billighet på landsbygden, jämfördt med städerna».

Beträffande missförhållandena i bostadshänseende i *städerna* synes det mig öfverflödigt att belasta denna motion med exempel därpå. Sedan många år ha såväl dagspressen som tillförlitliga officiella redogörelser och omutliga statistiska framställningar till fullo klargjort, att svåra missförhållanden finnas äfven i jämförelsevis mindre städer. I hufvudstaden hade missförhållandena nått en sådan svår — nu dock något minskad — omfattning, att det äfven i kommunala handlingar användts uttrycket *bo-stadsnöd* för att karakterisera dem.

Då jag alltså tror, att dessa städernas bedröfliga bostadsförhållanden äro både kända och erkända, skall jag icke vidare syssla med dem. Där- emot synes det vara så mycket nödvändigare att klargöra, hvilka rent eländiga bostäder landsbygdens fattiga befolkning måste nöjas med, som det i vida kretsar råder den föreställningen, att något behof af reformer i bostadsförhållandena på landsbygden icke existerar. Denna föreställning är ett komplett misstag. Förhållandet är tyvärr, att landsbygden i hög grad saknar de många utvägar att få missförhållandena i dagen, som städerna ha i pressen och den därmed vakna allmänna opinionen. Därför är man i allmänhet obekant med att svåra missförhållanden i bostadshänseende råda äfven på landsbygden, som jag ofvan påpekat. Till belysning häraf anför jag de brottstycken ur *provinsiälläkarnes berättelser* för åren 1905—1906, som voro intagna i min motion 1909.

Sälunda skrifer förste provinsiälläkaren i Södermanlands län i sin berättelse 1906 bland annat:

»Trångboddheten förekommer här och där i synnerhet bland den fattigare befolkningen, såsom statare och torpare, hos hvilka rumsluften ofta är i hög grad förskämd och osund. Ventilerna och fönster, som kunna öppnas, saknas vanligen i dylika bostäder. De som mest bli lidande på den dåliga vädringen äro de små barnen, som i en hel del hem ej tagas ut under hela vintern. Oaktadt läkarne påpeka vådorna af ett dylikt lefnadssätt och uppmana till ett hårdande uteliv för barnen året om, torde dock en ändring i de invanda förhållandena härvidlag ej vara att emotse för den närmaste tiden.»

Extra provinsialläkaren i V. Tibble i Uppsala län skrifver i sin berättelse 1905:

»En kommunalordförande i V. Tibble uppgifver, 'att statkarlens bostad utgöres numer af rum och kök'. Detta numer låter ju bra, men jag tror, att det endast är att hänföra till hvad som möjligen sedan byggts eller bygges, och sådana bostäder har jag nog sett; men de gamla ruskiga kåkarna, belägna så godt som på marken, usla och fuktiga, finnas nog kvar. Jag har redan förut anmärkt, att befolkningen — och det gäller ej endast statfolk — ej är så noga med renligheten, och således anser man det väl ej vara så noga, huru de få bostaden. Att tuberkulosen skall hafva en präktig jordmån i dylika bostäder är ju klart. Det vore väl en af de största välgärningar, om en person — läkare (ej tjänsteläkare) eller ingenjör — finge göra en ordentlig besiktningaresa och sedan Konungens befallningshafvande efter de gjorda anmärkningarna ålade de förbättringar, som äro nödvändiga, eller absolut utdömde somliga kåkar.»

I sammandrag af extra provinsialläkarnes i Östergötlands läns berättelser år 1905 läses:

»Vid en del fabriksorter förekommer trångboddhet, ehuru förbättringar årligen ske, såsom vid Motala verkstäder, Åtvidaberg etc. Vid Reijmyre säges trångboddheten alltjämt förekomma ej så mycket på landsbygden med undantag af statbyggnader, som här och hvar lämna åtskilligt öfrigt att önska.»

I sammandrag af extra provinsialläkarnes i Jönköpings län berättelser 1906 heter det rörande Gislaved:

»Arbetarebostäderna härstädes, hvilka, liksom sistnämnda skola (Gislaveds skola) ligga utom municipalsamhällets område, voro tämligen förfallna, uthusen alldeles upprutna och fallfärdiga, afträdena osnygga, en större arbetarebostad hade blott en ingång till öfre våningen, och genom hela

längden af denna gick en korridor, hvarför det klagades, att byggnaden var kall och eldfarlig.»

I sammandrag af provinsialläkarnes årsberättelser för 1905 från Kalmar län skrives bland annat:

»Den fattigare befolkningen, backstugusittare, stat- och torparefolk, har ofta små och dåliga bostäder. Som särskildt dåliga anföras af vederbörande läkare de vid Alsterbro och Björklunda glasbruk i Kråksmåla socken samt arbetarebostäderna vid Fogelvik och dess utgårdar i Tryserums socken.»

Från Ifö kaolinfabrik i Kristianstads län skrives vederbörande läkare i sin berättelse 1905 följande:

»På något afstånd från de öfriga arbetarebostäderna ligger en större träbarack för galizierna. Rummen voro mörka och utrymmet trångt i förhållande till antalet inneboende, för luftväxlingen funnos endast trummor i taket. Sängplatserna utgjordes af träbritsar i två våningar. I hvarje brits lågo två nere och två uppe på halm.»

Från Göteborgs och Bohus län klagas ock af vederbörande läkare som följer:

»Hälsovådliga bostäder omnämnas ett par från Häby distrikt, mot hvilka åtgärder sägas komma att vidtagas. Dylika bostäder finnas äfven inom Orusts distrikt, hvarest flere torpare och backstugusittare sägas lefva i högst torftiga och bristfälliga bostäder, hvilka endast undantagsvis lämna de inneboende nödigt skydd mot de därstädes ofta härjande stormarna och den tidvis rådande ymniga nederbörden.»

I sammandrag af provinsialläkarnes i Älfsborgs län berättelser 1905 läses:

»Landtarbetarnes, torparnes och statarnes bostäder äro ofta mycket dåliga. I regel hafva dylika familjer endast ett rum, stundom ett rum och ett eländigt »kyffe» till kök.»

Från Mora, Lima och Malungs distrikt klagas öfver, »att befolkningen ännu sammanbor med kreaturen.»

I sammandrag af statsläkarnes i Örebro län årsberättelse för 1906 läses:

»Bostäder, uppförda af 'slaggsinder', finnas ännu kvar på ett och annat håll. I allmänhet äro sådana hus fuktiga och osunda.»

»Jordbruksarbetarne (statfolket) vid en del jordegendomar hafva ofta trånga, otrefliga, illa underhållna och osunda bostäder.»

Provinsialläkaren i Kungsörs distrikt, Västmanland, skrives:

»Man borde åtminstone kunna begära, att på kronans egendomar, som här finnas, t. ex. Kungsörs norra och södra kungsladugård, arbetarebostäder uppföras, som i någon mån tillfredsställa hälsovårdslärans kraf.»

Provinsialläkaren i Kopparbergs län anmärker från Åg:

»Omkring ett 40-tal familjer äro boende vid härvarande masugn. Bostäderna utgöras af gamla kaserner, en del på dålig grund. Flertalet arbetarebostäder utgjordes af endast ett rum och voro tämligen illa hållna, flerstädes mörka. I åtskilliga af dem, liksom i rummet för löskarlar och i bagarstugan, var mycket snaskigt och snuskigt.»

Extra provinsialläkaren i Hammerdals distrikt i Jämtlands län säger, sedan han skildrat en del missförhållanden beträffande befolkningens bostadsförhållanden:

»Utan öfverdrift torde dessa missförhållanden kunna anklagas för att ha sin dryga andel i den stora utbredning, som lungsoten under de sista 30 åren vunnit i provinsen.»

Förste provinsialläkaren i Norrbottens län anmärker i sin årsrapport 1906 beträffande Altappen:

»Sågverket sysselsätter cirka 350 arbetare, af hvilka omkring 150 äro gifta. Någon förbättring i afseende på bostadsförhållandena har ej vidtagits. De stora kasernerna för gifta arbetare äro af olämplig konstruktion, emedan samma ingång leder till flera lägenheter, i dessa saknas garderober, och matkällare finnes blott delvis, men i synnerhet emedan i ungefär halfva antalet fall finnes ett rum plus kök och i andra ett rum med kök i samma rum. De för de lösa arbetarne afsedda kasernerna äro i dåligt skick, och i år har åter tagits i användning det gamla dåliga uthuset med mörka skrubbar. Allmänt klagas öfver den ohyggliga mängd af ohyra, som finnes i dessa skrubbar.»

Befolkningens benägenhet i en del trakter att trots tillgång på nödvändigt utrymme sammanpacka sig i ett sofrum på natten samt från en del trakter plägseden att sammanbygga bostaden med fähusen är beklaglig, äfven om de härröra sig af okunnighet, men icke dess mindre värda uppmärksamhet. Så omnämner provinsialläkaren i Julita distrikt en bostad, inrättad ofvanpå en svinstia. I sammandrag af hälsovårdsnämndernas årsberättelser från Kronobergs län 1906 anföres:

»Såsom olägenheter påpekas i flera af årsberättelserna benägenheten hos allmogen att sammanpacka sig i ett rum, ehuru flera finnas, samt att bostaden på flera ställen uppvärms med järnkaminer, hvarigenom luften öfverhettas och tillräcklig luftväxling uteblir.»

Samma missförhållande påpekas af förste provinsialläkaren i Kristianstads län i hans berättelse för 1906 sålunda:

»Den i närheten af några större industriella verk härskande överbefolkningen har till det mesta försvunnit genom uppförande af arbetarbostäder och egnahemsanläggningar. Däremot kvarstår hos icke alls omedelade trångboddhet, orsakad af den särdeles vanliga plägseden, att under den kalla årstiden hela hushållet sammanpackar sig i ett rum, som vanligen uppvärms med slutna järnugn och ofta saknar ventiler och som hos den fattige icke sällan äfven tjänar till kök. *Lyckligtvis utmärka sig de äldre korsvirkeshusen just icke för täta väggar, utan en viss luftväxling äger i alla fall rum. I motsats härtill ligga i många trakter de manliga tjänarne också under vintern i oeldade rum eller i stall och ladugårdar.*»

Från Gudmundrå, Gäfleborgs län, skrifver extra provinsialläkaren doktor Falk:

»Under året har i Jättesta inom Kramfors municipalsamhälle uppbyggts ett nytt hus af trä, som under samma tak rymmer såväl boningshus som ladugård och stall, under hvilka senares golf gödselhögen lär vara belägen, hvilket måste anses allt utom hälsosamt.»

Äfven från Jämtlands län klagas öfver enahanda missförhållanden, som synes i sammandrag af extra provinsialläkarnes berättelser år 1905 från ofvannämnda län:

»Ännu förekommer här och hvar inom länet ej så sällsynt, att bostäderna äro sammanbyggda med och endast med tunna brädväggar afskilda från fähusen.»

Så upprörande skildras dessa bostadsförhållanden, som dock blott äro några plock, och ingenting garanterar, att de omfatta de värsta missförhållandena. Och det är *läkare*, som med ämbetsmannans ansvar referera fallen. Någon tvekan om att här verkligen föreligger ett socialt ondt, mot hvilket åtgärder från samhällets sida äro nödvändiga, föreligger icke.

Hvad är det då, som måste göras?

För stadskommunerna är det ju gifvet, att en klok och framsynt jord- och bostadspolitik måste bidra att förbättra bostadsförhållandena. Den af Riksdagen antagna lagen om tomträtt kan därvid lämna ett godt stöd, om den kompletteras med en af staten och respektive kommuner bedrifven låneverksamhet samt med kommunal byggnadsverksamhet för bostadsändamål. En mängd andra åtgärder, som komplettera de nu nämnda, kunna också vidtagas.

Men, som jag redan förlidet är påpekade, »statens och en del kommuners åtgärder att underlätta åstadkommandet af sunda och ändamålsenliga bostäder äro, ehuru steg i rätt riktning, dock otillräckliga, emedan en så hastig tillkomst af sådana företag, att de helt kunna anses fylla behovet däraf, synes mig otänkbar, utan kommer nog en mycket stor del af de gamla bostäderna att för en oöfverskådlig framtid tagas i anspråk. Landtarbetarnes, speciellt statarnes bostadsförhållanden, beröras icke i nämnvärd utsträckning af dessa åtgärder. Det synes mig därför, som om man, samtidigt med sträfvandet för att åstadkomma nya ändamålsenliga bostäder, borde i görligaste mån söka få de gamla, som ännu måste tagas i anspråk, i ett skick, som ej alltför mycket strider mot hälsolärans kraf.

Bristen af normerande bestämmelser, om huru bostäder böra vara beskaffade för att anses tillfredsställande, samt bristande *kontroll* öfver att de skäligen primitiva bestämmelser, som redan finnas, verkligen blifva beaktade, synas mig oförtydligt peka hän mot behovet af en hela landet omfattande lag om bostadsinspektion.

Det invändes måhända här, att hälsovårdsstadgan för riket, kapitel 1 § 13, är tillräcklig att förhindra bostäder af hälsovådlig beskaffenhet, men enbart det faktum, att i trots af denna stadgas tillvaro — i hvad det gäller stad i 34 år samt för landet i 23 år — förhållandena äro sådana, som här antydts, bevisar tillräckligt denna stadgas otillräcklighet.

Att denna stadga ej är till fyllest, synes mig bero därpå, att i densamma ej finnas några vägledande bestämmelser om hvad som i ena eller andra fallet bör anses otillfredsställande, utan är detta beroende af vederbörande hälsovårdsnämnds uppfattning af, insikt i och intresse för saken. Om man så tager i betraktande det mångsidiga och kräfvande arbete, som åligger en hälsovårdsnämnd, särskildt i stad, förstår man lätt, att det ej blifver synnerligen mycket tid och intresse öfriga att ägna åt en så grannliga åtgärd som inspektion af bostäderna.

Beträffande landsbygden är förhållandet ännu sämre, enär öfvervakandet af hälsovården därstädes i allmänhet är öfverlämnad åt kommunalnämnden, hvilken bland sina många åligganden nog ej tillmäter hälsovården i allmänhet alltför stor betydelse, allra minst hvad det rör bostadsförhållandena, och vid hvars sammansättning nog minst af allt tages hänsyn till denna del af dess åligganden.»

I det intressanta föredrag, hvarmed bostadsinspektören i Stockholm, doktor *G. Wirgin*, inledde behandlingen af min motion vid Svenska Provinsialläkareföreningens ofvan nämnda årsmöte, framhölls också, att om

än den af motionären föreslagna, för hela riket gällande bostadsinspektionen finnes antydd i Svensk författningssamling, så torde dock för närvarande en hel del sanitära brister i bostäder icke med stöd af § 13 hälsovårdsstadgan blifva befrade, om husägaren ej godvilligt aflägsnar dem. Doktor Wirgin yttrar härom vidare:

»Endast då ett missförhållande pröfvas medföra *stor våda* för hälsan, har nämnden någon möjlighet att göra sig hörd mot en gensträfvig husägare. Nämndens befogenhet är dessutom inskränkt till *hyreslägenheter*, till hvilka likväl, efter hvad jag förnummit af framstående jurister, arbetsgifvares bostäder för egna arbetare otvifvelaktigt måste räknas, äfven om någon hyra i penningar icke erlägges. *Hyresgäst* kan enligt den nämnda paragrafen *icke åläggas* vidtaga åtgärd mot ett sanitärt missförhållande, som hyresgästen själf framkallat, om man undantager, att nämnden har rätt ålägga honom att, om större hälsovåda skulle anses föreligga, minska antalet inneboende i hans förhyrda lägenhet.

Hälsovårdsnämndens befogenhet rörande i hög grad osunda lägenheter är vidare *inskränkt* till rätt att (vid vite) förelägga ägaren viss tid till *lägenhetens utrymmande*; nämnden synes däremot icke äga rätt att vid vite förelägga en husägare att vidtaga en viss förändring eller förbättring af lägenheten. Det kan tyckas, som om denna sistnämnda brist i befogenhet icke skulle hafva mycket att betyda, då nämnden genom hot om utrymning i de allra flesta fall borde kunna framtvinga rättelse. Utrymningen är emellertid en åtgärd, som särskildt i tider af bostadsbrist, men äfven annars skulle vålla hyresgästen så stora obehag och kostnader, att han föredrager att tåligt lida ett sanitärt missförhållande i bostaden framför att bringa det till hälsovårdsnämndens kännedom och därigenom riskera blifva tvungen att afflytta, om husägaren af ena eller andra skälet skulle för tillfället föredraga att låta utrymma lägenheten framför att rätta ett däri befintligt missförhållande. Befogenheten att vid vite föreskrifva undanröjande af sanitära brister i bostäderna synes mig vara en i hög grad önskvärd ökning af hälsovårdsnämndernas makt. En annan brist i hälsovårdslagstiftningen beträffande bostäder är den, att ingenstädes finnes uttryckligen taladt om *rättighet* för hälsovårdsnämndens ledamöter eller underlydande personal att *inträda i bostadslägenheter*. Denna rätt framgår visserligen indirekt af vissa bestämmelser i hälsovårdsstadgan och har icke, så långt min erfarenhet sträcker sig, blifvit bestridd. Emellertid vore det likväl ett önskemål, att denna befogenhet blefve bestämdt uttalad i stadgan.»

Af denna doktor Wirgins utredning framgår sålunda, att den nuvarande hälsovårdsstadgans bestämmelser äro otillräckliga för en effektiv bostadsinspektion, äfven för de större samhällen, som möjligen äga resurser nog att ordna en kommunal inspektion. Det syfte jag vill nå torde ej heller vinnas med någon mindre ändring af hälsovårdsstadgan, då bostadsinspektionens ordnande i och för sig både för städerna och landsbygden är af den vikt, att den bör bli föremål för särskild utredning och därpå grundade lagstadganden.

Denna min uppfattning är ingalunda ny ens i vårt land. Redan år 1902 påvisade *doktor Axel Raphael* i en serie föreläsningar i Stockholms Arbetareinstitut behovet af statlig bostadsinspektion, kompletterad med kommunal sådan. Ur dessa föreläsningar (i bokform i Bostadsfrågan af doktor Axel Raphael, A. B. Nordiska Bokhandelns förlag) må anföras följande:

»Här som på många andra områden låta emellertid icke ens de bästa föreskrifter sig genomföras utan särskilda för detta ändamål skapade organ. Hvad som visat sig nödvändigt på arbetarskyddets område, kan heller icke undvaras här. Hvad som där framkallat yrkesinspektionen, kräfver här oberoende, kommunala och statliga bostadsinspektörer, som se till, att föreskrifterna efterlefas.

En sådan *bostadsinspektion* har en trefaldig uppgift: 1) att utdöma de bostäder, som icke kunna försättas i tillfredsställande sanitärt och sedligt skick, och ersätta dem med bättre, 2) att tillse, att förbättringsmöjliga bostäder småningom anpassas efter lagens föreskrifter, och 3) att likaledes tillse, att de sunda bostäderna icke genom snålhet, obefogad sparsamhet och dylikt på nytt förvandlas till osunda.

Då bostadsinspektionen i främsta rummet är en kommunal angelägenhet, bör hvarje stad för dess genomförande inrätta en bostadskommission, bestående, icke utaf aflönade tjänstemän, utan — liksom andra kommunala nämnder — af sakkunniga och intresserade bland stadsinvånarne i allmänhet, hvilka sköta saken som ett hedersuppdrag. En sådan sammansättning garanterar ett större förtroende för kommissionen.

Kommissionen skall genom regelbundna besök skaffa sig personlig kännedom om förhållandena. Dess verkställande organ är bostadsinspektören. Han skall uppmäta de lägenheter, som på grund af öfverbefolkning, sedliga faror o. s. v. ogillas, upprätta protokoll öfver missförhållandena, aflämna rapport till kommunalförvaltningen och tillse, att föreskrifna förbättringar verkställas. Större städer behöfva flera inspektörer.

Öfver denna kommunala inspektion måste slutligen finnas en statlig för större distrikt. En sådan statsmyndighet skall kontrollera den kommunala och särskildt gripa in i kommuner, där fastighetsägareintresset är alltför starkt, för att den lokala inspektionen skall kunna göra sig gällande.»

Utomlands har också i många år härskat ett lifligt intresse för denna viktiga samhällsangelägenhet, hvilket i åtskilliga länder redan tagit sig uttryck i lagar och stadganden, afseende att skapa en effektiv inspektion af bostadslägenheter.

Jag hänvisar i det hänseendet till den intressanta öfversikt, som lämnats i doktor Wirgins ofvannämnda föredrag och hvilken jag med doktor Wirgins benägna tillstånd medtagit som bilaga till min motion.

Exemplen från utlandet ge alltså vid handen, att statlig bostadsinspektion i samverkan med kommunalt valda förtroendemän, som få sig ålagdt att inom respektiva kommuner öfvervaka och kontrollera bostadsförhållandena och bakom sig ha stödet af en hela riket omfattande lag om bostadsinspektion, mycket väl låter sig ordna på ett praktiskt och relativt obetydliga kostnader dragande sätt.

Under sådana förhållanden anser jag det så mycket mera berättigadt att i tid inskrida mot det nuvarande tillståndet, hvars sociala och hygieniska vådor för stora folklager äro lika obestridliga som djupt allvarliga.

Säkert var det också öfvertygelsen därom, som manade Svenska Provinsiälläkareföreningen att på sitt årsmöte den 3 och 4 september 1909 antaga följande uttalande till förmån för motionens syfte, utredning om obligatorisk bostadsinspektion för hela riket:

»Ehuru provinsiälläkareföreningens medlemmar så sent fått under rättelse om eder skrifvelse, att någon närmare utredning ej medhunnits och följaktligen ett bestämdt uttalande ej är möjligt, få de dock, samlade å allmänt möte, härmed uttrycka sin sympati för motionens syfte, helst de i sin egen erfarenhet finna stöd för den uppfattning, att mycket är att i saken åtgöra.»

På grund af hvad jag sålunda anfört, tar jag mig friheten föreslå,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta utreda möjligheterna af att för hela riket införa bostadsinspektion såsom obligatorisk institution samt till Riksdagen in-

komma med de framställningar, som af utredningen kunna betingas.

Stockholm den 5 februari 1910.

J. A. Wallin.

I motionen instämma:

Aug. Nilsson.

Gustaf Strömberg.

E. C. Kropp.

Knut A. Tengdahl.

Bilaga.

Ur bostadsinspektörens i Stockholm, dr Wirgin, föredrag vid Sv. Provinsialläkareföreningens årsmöte 3 och 4 sept. 1909 må anföras följande öfversikt rörande bostadsinspektionen i vissa främmande länder:

I flere länder har man redan lagstiftat angående en hela riket gällande bostadsinspektion. En bostadsinspektion finnes sedan lång tid i England. I Holland kan en sådan sägas hafva blifvit införd genom bostadslagen af år 1901. I Frankrike och Belgien existerar sedan flere år tillbaka för hela de resp. länderna ett slags bostadstillsyn genom de s. k. comités de patronage. Dylika kommittéer finnas till ett antal af en eller flere i hvarje departement: medlemmarna utgöras af läkare, jurister, arkitekter, större arbetsledare, arbetarerepresentanter o. a. Äfven kvinnor äro ofta medlemmar. Kommittéerna anställa enquêter och andra undersökningar rörande bostadsförhållandena i sina resp. områden och bringa sina iakttagelser till de lokala myndigheternas kännedom och söka påverka desamma till åtgärders vidtagande. Genom spridande af skrifter med råd och anvisningar angående en bostads skötsel, genom utdelning af pris för ordning, snygghet och sparsamhet söka de påverka allmänheten i riktning mot förbättrad vård af sina hem. Deras hufvudsakliga sträfvan den gå ut på att väcka till lif intresset för egnahemsrörelsen, för bildande af byggnads- och bostadsföreningar. För sådant ändamål anordnas utställningar af ritningar till egnahemsbostäder, modellhus m. m. Föreningar och äfven enskilda personer kunna genom kommittéerna rekommenderas till lån ur vissa statsbanker, hvilka äro lagligen befogade att för dylika ändamål utlåna en del af sina tillgångar. Sjukhus, välgörande stiftelser m. fl. hafva äfven laglig rätt placera en del af sin förmögenhet i obligationer utgifna af bostadsföreningar, äfvensom att själfva uppföra bostäder, afsedda för de mindre bemedlade samhällsklasserna. Genom en för hela Frankrike gällande hälsovårdslag af 1902, som äfven rör sig om bostädernas sundhetsförhållanden, har mären i resp. kommuner skyldighet och vidsträckt befogenhet att genomföra förbättringar i bostädernas hygien. I Belgien, där borgmästarna äro nästan enväldiga i hälsovårdsfrågor, kan på många håll just af denna anledning bedrifvas en mycket fruktbringande bostadsinspektion. I Tyskland har en för hela kejsardömet gällande

riksbostadsinspektion varit lifligt på tal, men har stött på motstånd på grund af svårigheten att ena rikets skilda delar med sina i mycket olika bostadsförhållanden under samma lagbestämmelser. Däremot hafva flere tyska stater infört för de resp. länderna gällande bostadsinspektion. Af dessa kom storhertigdömet Hessen först 1893; därefter hafva de fria städerna Hamburg, Lybeck och nyligen Bajern följt exemplet. I konungariket Sachsen och Würtemberg har äfven införts bostadsinspektion, hvilken likväl i bägge länderna icke hvilat på någon lag, utan endast på ministeriella skrifvelser. I Sachsen anbefalles sålunda bostadsinspektionen i samhällen om mer än 20,000 invånare, i Würtemberg gäller den hyreslägenheter om 3 rum inklusive kök och därunder i samhällen om 3,000 invånare och däröfver. I flere andra landsdelar af Tyskland och enskilda orter till ett antal af bortåt 300 finnes numera bostadsinspektion. Äfven i flere kantoner i Schweiz har bostadstillsyn blifvit införd, Norge står beträffande lagstiftning om bostadstillsyn ungefär på samma punkt som vårt land; däremot synes dess sanitära myndigheter vara utrustade med något större befogenhet än våra, hvad angår genomdrifvande af förbättringar i bostädernas sundhetsförhållanden.

Under det den lokala bostadstillsynen i åtskilliga länder t. ex. England lyder under någon afdelning af den folkvalda *kommunalstyrelsen*, är densamma på flere orter i Tyskland nära förbunden med *allmänna polisen*. Nästan öfverallt, äfven i Tyskland anser man emellertid detta förhållande olämpligt. För att gifva inspektionen mindre sken af att vara polissak, göras på de flesta håll i Tyskland besöken i hemmen af civilklädda, under en särskild afdelning af polisen lydande tjänstemän. På andra håll i Tyskland har man fullständigt skilt bostadsinspektionen från allmänna polisen. I Hamburg är bostadstillsynen inrättad efter det s. k. *vårdaresystemet*. Staden är indelad i 111 distrikt, i hvarje distrikt utföres bostadsinspektionen af en vårdare. Vårdarskapet är ett oafönadt kommunalt förtroendeuppdrag. Beträffande bostadsinspektionen i Hamburg, Paris, Bryssel och Amsterdam hänvisas till förf:s uppsats: »Bostadsinspektionen i några utländska städer» i Hälsovårdsföreningens i Stockholm förh. 1906—08. Oafönade förtroendemän som bostadsinspektörer hafva visat sig kunna utföra tillsynen öfver bostäderna med godt resultat. Såsom lämpliga personer att handhafva ett dylikt uppdrag rekommenderas medlemmar af kommunalrådet, präster, läkare, lärare, sjukkassetjänstemän, arkitekter, byggmästare och andra. Risker att använda oafönade förtroendemän består däri, att de snart tröttna på sitt mången gång oangenäma och otacksamma uppdrag. På flere håll i Tyskland anlitar man därför jämte de oafönade förtroendemännen särskilda, afönade tjänstemän, som utföra bostadstillsynen antingen såsom hufvudsaklig befattning eller såsom bisyssla. I Sverige, liksom i England, använder man för bostadstillsyn äfven kvinnliga inspektörer.

Till ledning vid bostadstillsynen har man i allmänhet å resp. orter utfärdat reglementen rörande bostädernas beskaffenhet, underhåll och skötsel. I Frankrike äro märerna enligt lagen 1902 skyldiga att utfärda hälsovårdsreglementen, som äfven innehålla bestämmelser om bostäderna. Vid underlåtenhet härutinnan kan öfverordnad myndighet utfärda sådant reglemente. I Holland kunna kommuner för 5 år i sänder befrias från skyldigheten att utfärda bostadsordningar. Dylika reglementen bruka innehålla dels förbud mot vissa svårare sanitära missförhållanden hos bostaden, mot t. ex. fukt, stank, os, bofällighet etc., dels innehålla de föreskrifter rörande

öfverbefolkning. Andra bostadsordningar tala icke om lägenheternas sundhetsförhållanden, föreskrifva endast i allmänna ordalag, att lägenheter, som prövas vara obeboeliga, skola utrymmas och att lägenheter, som äro i behof af förbättringar, skola repareras. Öfverbefolkning i en lägenhet måste efter föreskrifven tid upphöra. Den luftkub, som erfordras per invånare i en bostad, växlar mycket i olika reglementen, från 6 till 20 kubikmeter för vuxna och från 3 till 10 kubikmeter för barn. Vederbörande myndighet har i regel största frihet att bevilja uppskof, åtminstone för viss begränsad tid, varierande mellan 1 månad till 5 år. I svårare fall inhämtas yttranden af tjänsteläkare eller sundhetskommisioner. På flere håll i England, Holland, Hessen, Würtemberg har i samband med inspektionen införts tvångsanmälning af vissa kategorier af hyreslägenheter och inneboendeställen, och är det hufvudsakligen till dessa anmälningspliktiga lägenheter, till hvilka inspektionen är begränsad. I allmänhet är bostadstillsynens verksamhet inskränkt till hyreslägenheter; här och där, t. ex. i Frankrike, Holland, England, kan äfven den af ägaren själf bebodda lägenheten bli föremål för ingripande. Man har nämligen flerstädes gjort den erfarenheten, att en ägare själf kunnat flytta in i en lägenhet, som han blifvit förbjuden att hyra ut, och därigenom undandragit densamma hvarje åtgärd från inspektionens sida. Rätten för de inspekterande att inträda i bostäder är i allmänhet uttryckligen tillförsäkrad. I Frankrike kan den, som lägger hinder i vägen för hälsovårdsmyndigheternas verksamhet, ådömas böter af 100—500 fr. och, om förseelsen upprepas, ända till 1,000 fr.

De myndigheter, som hafva bostadstillsynen om hand, äro i regel öfverallt utrustade med tämligen vidtgående befogenhet. Hit hör främst rätten att föreskrifva nödiga reparationsarbeten i osunda bostäder och att i händelse af tredska eller, om en lägenhet icke anses kunna bringas i beboeligt skick, föreskrifva om dess utrymmande. Till myndigheternas befogenhet brukar äfven höra rätten att anbefalla minskning af de inneboendes antal i öfverbefolkade lägenheter eller utrymning af desamma. Oftast göra bostadsanordningarna endast husägaren skyldig att rätta befintliga missförhållanden. I engelska bostadsförfattningar och äfven i flera tyska kan därjämte hyresgästen tillhållas att aflägsna sådan osundhet i bostaden, som han själf framkallat. Beträffande öfverbefolkning är det, såvidt jag vet, öfverallt hyresgästens sak att vidtaga rättelse. I allmänhet kunna viten åsättas för försummelse att rätta sig efter vederbörande myndighets order. Särskildt sträng är i detta afseende den holländska bostadslagen, enligt hvilken det t. ex. kan kosta vederbörande husägare intill 5 gulden för hvarje dag efter den bestämda tiden, som ett föreskrifvet arbete i sanitärt syfte icke blifvit färdigt i öfverensstämmelse med gifvet föreläggande. Enligt samma lag kan en hyresgäst få betala intill 3 gulden för hvarje dag, som hans bostad fortfar att vara öfverbefolkad efter den tid, då öfverbefolkningen enligt myndigheternas order skulle hafva upphört. Bostadsanordningarna innehålla ibland stränga bestämmelser till förhindrande, att lägenheter, hvilka blifvit utrymda genom vederbörande bostadsinspektions försorg, icke ånyo utan tillstånd blifva använda till bostäder. I Holland kan enligt ofvannämnda bostadslag en sådan förseelse bestraffas med 2 månaders fängelse eller 300 guldens böter, eventuellt en viss bötessumma för hvarje dag, som det olagliga uthyrandet resp. beboendet varar. I England kan enligt senaste bostadslagen af 1908 en dylik förseelse bestraffas med 20 shillings böter per

dag, som en lägenhet är bebodd utan myndigheternas tillstånd. I England särskildt har lagen gifvit enskilda medborgare (minst 4) rätt att klaga i högre instans i sådana fall, där vederbörande kommunala myndighet enligt deras mening icke uppfyllt sin plikt att vidtaga åtgärder till förbättrande af sanitära förhållanden beträffande bostäder. I de flesta land hafva husägare, resp. hyresgäster och ibland äfven andra intresserade möjlighet att besvära sig i högre instans öfver bostadsinspektionsmyndigheternas utslag.

Nyare lagar beträffande bostadstillsyn bruka äfven innehålla föreskrifter rörande expropriation af större eller mindre områden, ett eller flere hus, ett eller flere kvarter, inom hvilka bostädernas beskaffenhet är mycket otillfredsställande och där denna icke synes kunna förbättras genom reparationer af de enskilda lägenheterna. Särskildt den engelska lagstiftningen behandlar hithörande frågor mycket ingående. Den gör det till kommunens sak att skaffa nya bostäder åt invånarne i de utdömda stadsdelarna. Kommunen måste antingen bygga själf eller på annat sätt sörja för att ett tillräckligt antal nya bostäder komma till stånd. I ersättning beviljar staten på mycket förmånliga villkor lån åt kommuner i och för dylika saneringsarbeten, resp. nybyggnader. I ungefär samma riktning som i England synes lagstiftningen i nämnt afseende utveckla sig äfven i en del andra länder. En kommun kan t. o. m. förpliktigas genom billiga lån understödja föreningar eller enskilda personer till utförande af föreskrifna nödiga förbättringar i bostädernas sundhetsförhållanden, till reparationer eller till uppförande af behöfliga nybyggnader i tider af bostadsbrist; i stället medgifves kommunen rätt att erhålla lån af staten till billigaste ränta och amortering, motsvarande fulla kostnaden för understöd, som af kommunen beviljats åt bostadsföreningar eller åt enskilda personer i nämnt syfte.

För att gifva en något fylligare bild af en modern bostadslag, vill jag slutligen redogöra för bostadslagstiftningen i storhertigdömet Hessen-Darmstadt, där tvenne, hvar för sig mycket viktiga, hvarandra kompletterande lagar äro gällande. Den ena lagen rör sig om bostadstillsyn (Gesetz die polizeiliche Beaufsichtigung von Miethwohnungen und Schlafstellen betreffend) af år 1893, den andra, afhandlande de mindre bemeddla klassernas förseende med bostäder (Gesetz die Wohnungsfürsorge für Minderbemittelte betreffend) af år 1902.

Lagen om bostadstillsyn afser anordnande af kontroll öfver hyreslägenheter och arbetsgifvares bostäder åt egna arbetare. Husägarens och hans familjs bostad är således icke föremål för kontroll på grund af denna lag. Befogenhet att undersöka en bostad, huruvida den är sund eller af de inneboende användes på ett sätt, som öfverensstämmer med sundhetens fordringar, tillkommer statens hälsovårdstjänstemän jämte polismyndigheten. I alla kommuner bör en bostadsinspektion inrättas; i samhällen om 5,000 personer bör en särskild kommunal tjänsteman handhafva bostadsinspektionen; finnes icke särskild tjänsteman anställd, utses af borgmästare eller »Kreisamt» för uppdraget lämpliga förtroendemän. I samhällen, där särskild bostadsinspektion icke är inrättad, undersökas åtminstone de anmälningspliktiga bostäderna, i hvilka besiktningar äfven statens hälsovårdstjänsteman kan deltaga. I en särskild, lokal bostadsförordning skall lämnas föreskrift om fordringar på luftkub i hyresvåningar och inneboendeställen. Luftkuben får för vuxna icke understiga 10 kbm. och för barn 5 kbm. Husägare eller deras ställföreträdare äro skyldiga att, innan ny hyresgäst

nflyttar, till polismyndigheten anmäla lägenheter om 3 rum inkl. kök och därunder, källarlägenheter, rum å nedre bottnen utan källare under, som icke ligga minst 25 cm. öfver jordytan samt vindsrum, belägna omedelbart under taket. Uthyrning af möblerade rum behöfver ej anmälas, om hyran öfverstiger 8 mk i månaden. Anmälan inlämnas äfven vid ombyte af ägare eller hyresgäst eller vid förändringar af lägenheter. Anmälningsskyldighet finnes äfven för person, som mottager inneboende (rummens storlek, antal sofplatser pr rum). Polismyndigheten kan tills vidare förbjuda uthyrande, resp. mottagande af inneboende i osund bostad. Vid ny- eller ombyggnad har vederbörande rätt att erhålla upplysningar, huruvida eller på hvilka villkor de till hyreslägenheter afsedda rummen kunna motsvara myndigheternas fordringar. Lagen innehåller vidare bestämmelser om besvär öfver polismyndigheternas åtgärder. Den innehåller flera straffbestämmelser: böter intill 30 mk, för försummad eller felaktig anmälan, intill 50 mk för öfverskridande af medgifvet antal inneboende, intill 100 mk för uthyrande af osund förklarad bostad. I sistnämnda fall kan dessutom hyresgästen utvisas. Om osundheten inträdt, efter det att tillstånd till uthyrning beviljats, kan frist medgifvas ända till 5 år, med 6 månader i sänder, om hyresgäst gör troligt, att en sund bostad, som beträffande storlek och pris kunde komma i fråga för honom, icke finnes att hyra. Anmärkningsvärdt är, att ställföreträdare för en hyresvärd kan straffas, om han öfverträder lagen. Dessutom är hyresvärderna straffbar, om han haft möjlighet därtill, men försummat att själf öfva kontroll öfver lagens efterlefnad beträffande hans hus, eller om han brustit i omsorg vid val af ställföreträdare.

Lagen om bostadsanskaffning åt mindre bemedlade. De bostäder, som lagen afser, äro sådana om högst 3 rum inklusive kök. För byggande af dylika bostäder äga kommuner att af »Landeskreditkassa» undfå lån, motsvarande hela kostnaden för såväl byggnad som tomt, utan särskild säkerhet eller mot inteckning i byggnaderna. Hvert femte år kan amortering få uppskjutas för utförande af reparationer å byggnaderna. Fattiga kommuner kunna få räntenedsättning å lånen, högst $\frac{1}{2}$ % under de 10 första åren. Kommun kan på ansökan af förening med syfte att uppföra bostäder åt mindre bemedlade t. o. m. förpliktigas upptaga lån för att understödja föreningen. Om en ägare till ett osundt hus, som utrympts, icke efterkommer anmaning att inom viss tid bygga om eller riva ned huset, har kommunen rätt att expropriera egendomen för anordnande af bostäder för mindre bemedlade. Handlingar rörande lån för byggande af dylika bostäder äro fria från stämpel och lösen. Lagen innehåller dessutom befogenhet för inrikesministeriet att inrätta en riksbostadsinspektion med uppgift att under samarbete med statens och kommunernas myndigheter skaffa kännedom om de mindre bemedlade folkklassernas bostadsförhållanden i sanitärt och sedligt afseende och att i samförstånd med landets allmännyttiga bostadsföreningar verka för undanröjande af befintliga missförhållanden.